

УДК 61:377.5(481)

КОМПЕТЕНТНІСНА ЗОРІЄНТОВАНІСТЬ КУРИКУЛУМУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ

Олена Оржеховська

У статті зроблено аналіз компетентнісної зорієнтованості курикулуму Великої Британії як механізму формування здорового способу життя школярів. Розглядаються проблеми цілісності курикулуму, цілі курикулуму щодо ФЗСЖ, важливість кроскурукулярного виміру, загальні навички ЗСЖ. Автором розкрито сутність українського підходу до цілісності забезпечення процесу і змісту навчання.

Ключові слова: курикулум, кроскурукулярний вимір, загальні навички, формування здорового способу життя.

Проблема відповідності змісту освіти цілям формування здорового способу життя (ФЗСЖ) учнів у школі, його актуальності й орієнтації на задоволення потреб школярів є завжди у полі дослідження науковців. Середовище, що постійно змінюється, вимоги суспільства до рівня знань та опанування молодим поколінням компетентностями, необхідними для дорослого життя, зумовлюють необхідність постійного пошуку оптимальних для конкретного часу шляхів передавання соціального досвіду та удосконалення змісту, форм і методів цього процесу.

В Україні проблему змісту освіти в зарубіжжі розглядають такі вчені, як О. Матвієнко, Н. Лавриченко, О. Локшина, Л. Пуховська, А. Сбруєва. Західний досвід ФЗСЖ школярів через зміст освіти досліджують Л. Андрущак, В. Оржеховська, О. Пилипенко, І. Турчик, О. Шиян та ін.

Компетентнісний підхід в освіті в міжнародному вимірі вивчають такі українські компаративісти, як О. Локшина, О. Овчарук, а формуванням теоретичних засад його впровадження в Україні опікуються Н. Бібік, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко.

Українське поняття «зміст освіти» корелюється з англійським «курикулум» (curriculum). Вітчизняний піонер дослідження теорії курикулуму в зарубіжжі О. Локшина, порівнюючи обидві реалії, характеризує зміст освіти як соціальний досвід у формі системних знань, умінь, навичок та цінностей, відібраних для засвоєння школярами, що забезпечує базис для всебічного розвитку та підготовки до життя в суспільстві, а курикулум є реалією, що охоплює структуру, процес трансляції й оцінювання засвоєння учнями соціального досвіду в межах навчального закладу [4]. Це визначення вченої можна розглядати як синтез визначень курикулуму таких британських та американських теоретиків курикулуму, як Б. Блум (Benjamin Bloom), Ф. Боббіт (Franklin Bobbitt), А. Келлі (Albert Vic(tor) Kelly), Д. Лотон (Denis Lawton),

А. Росс (Alistair Ross), Л. Стенхаус (Lawrence Stenhouse) [4].

Необхідно зазначити, що під «курукулумом» розуміють також і навчальний план – документ, що визначає кількість навчальних предметів для вивчення учнями у навчальному закладі, їх розподіл за роками навчання, тижневе та погодинне навантаження, що відводиться на предмет [5].

У Великій Британії розрізняють декілька видів курикулуму. Зокрема, плановий курикулум, який розробляється владою (урядом) для впровадження в систему освіти через систему навчальних програм, підручників, курикулярних рекомендацій, зміст екзаменів, постанов та інших офіційних документів щодо системи освіти. Планований курикулум включає також і кроскурукулярний вимір (КВ), який не є обов'язковим у Національному курикулумі (стандарті), а покликаний сприяти ознайомленню школярів із навколишнім світом за рахунок трансляції так званих кроскурукулярних тем [4].

В умовах школи на рівні впровадження планованого курикулуму з'являється специфічна реалія – «прихований курикулум», який розуміється як засіб, за допомогою якого школи привносять соціальний контекст у нормований офіційною владою курикулум у форматі системи соціально затверджених норм і цінностей [4].

Отже, при розгляді курикулуму варто говорити про «цілісний курикулум», який, за В. Келлі, охоплює не лише знання, які транслюються через навчальні предмети, а й досвід, отриманий учнями в процесі навчання, той досвід, що свідомо чи несвідомо додає школа та вчителі у процесі трансляції курикулуму [4].

Виходячи з розуміння курикулуму як цілісного утворення, необхідно зазначити, що саме він уможливорює трансляцію учням знань, розвиток навичок та формування цінностей, необхідних для реального життя і практики здорової поведінки – все це формує таку реалію, як компетентність. Компетентність як інтегрована характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції, будується на комбінації взаємовідповідних пізнавальних відносин і практичних навичок, цінностей, емоцій, знань та вмінь тощо [1].

Відповідно, компетентнісна зорієнтованість курикулуму передбачає, що результатом його трансляції є те, що учні не лише «знають», а й «уміють» самостійно застосувати отриманні знання і набуті навички в конкретному контексті. У проєкції ЗСЖ – це життєві навички, тому компетентнісний підхід до структурування курикулуму є надзвичайно важливим. Він покликаний формувати усвідомлені поведінкові реакції, що уможливають успішно розв'язувати завдання утримання від ризикової поведінки, долання життєвих труднощів, проблем та ситуацій, що розкриваються у змісті навчального предмета [6].

Хоча у Британії компетентнісна термінологія на законодавчому рівні не вживається, компетентнісна орієнтація національного курикулуму сумнівів не викликає у результаті його модернізації у 2000 р. завданням обов'язкової освіти, яке проголошене як «формування ключових умінь, які визначаються як набір життєво необхідних умінь, які є необхідними для навчання, кар'єри та особистісного розвитку індивідуума» [4, с. 142].

Під формуванням базових навичок ЗСЖ в учнів середньої школи слід розуміти формування у школярів здатності практикувати конкретні моделі позитивної поведінки збереження та зміцнення здоров'я на основі набутих ними необхідних знань та умінь і виробленого певного ставлення. Навички ЗСЖ включають життєві навички та специфічні практичні навички, які стосуються здоров'я (надання першої медичної допомоги, дотримання правил гігієни тощо).

ВООЗ, до рекомендацій якої звертається Україна, визначає життєві навички як здатність до адаптивної та позитивної поведінки, завдяки яким людина може ефективно розв'язувати проблеми, приймати обґрунтоване рішення, критично та творчо мислити, будувати соціальні контакти та здорові стосунки, співчувати, продуктивно організовувати своє життя, вести здоровий спосіб життя. Життєві навички можуть бути застосовані людиною у власній поведінці або спрямовані на інших, так само і на зміну оточення задля того, щоб зробити його позитивним та безпечним для здоров'я [6].

Позитивним прикладом щодо цього є Національний Курикулум (НК), модернізований у 2008 р, який на практиці втілює ідеї цілісного курикулуму [9].

Як зазначають представники Асоціації «Особистісної, соціальної освіти, освіти здоров'я та економічних знань», більша індивідуалізація курикулуму та надання школам можливості адаптувати НК під власні потреби надає школам можливість враховувати інтереси учнів та місцеві пріоритети. Цілісний курикулум пов'язує навчання в школі із життям поза школою і встановлює зв'язки між предметами. Концептуальною рамкою для цього є низка запитань: що необхідно досягти (мета); як для цього буде організовано навчання (методи); оцінка досягнення цілей [9; 10]. Саме британський підхід до побудови курикулуму передбачає реалізацію цих ідей.

Розглянемо детально побудову Національного Курикулуму. Він складається з обов'язкових предметів, кроскурикулярних складників та необов'язкових програм. Кроскурикулярні складники – це так звані «метатеми» (надтеми) або, як говорять в Британії, «виклики, що стоять перед суспільством сьогодні, з суперечностями розв'язання яких варто допомогти дітям». Одна з семи кроскурикулярних тем НК – це здоровий спосіб життя (Healthy Lifestyle). Школи зобов'язані торкатися цієї тематики, бо це частина НК, але наповнюють її (крім обов'язкових тем) на власний розсуд [10; 13].

Кроскурикулярний складник реалізується через необов'язкову програму навчання «Особистісна, соціальна освіта, основи здоров'я та економічних знань (ОСО ОЗ ЕЗ)» (Personal, Social, Health Education, Economics (PSHEE)). Так звана «необов'язковість» програми не означає, що її можна вилучити з курикулуму, а лише передбачає відсутність чітких вказівок щодо розподілу годин на викладання конкретних тем, відсутність підготовлених урядом робочих програм та наявність методичних рекомендацій щодо викладання двох обов'язкових тем. У програмі ОСО ОЗ ЕЗ розрізняють «Особистісний добробут» (Personal Wellbeing) та «Фінансову спроможність». «Особистісна, соціальна освіта та основи здоров'я» як складові «Особистісного добробуту», на нашу думку, корелюють зі шкільним предметом в Україні «Основи здоров'я» (ОЗ),

освітньою галуззю «Здоров'я і фізична культура» за Державним стандартом базової і повної середньої освіти. Ця навчальна програма має обов'язковий компонент (тему, або програму) «Навчання статевим стосункам» (Sex and Relationship Education (SRE)), що вивчається у процесі викладання таких обов'язкових предметів, як біологія та громадянознавство [12].

До інших тем «ОСО ОЗ», що формують КВ, належать: «Здорове харчування», «Безпека життєдіяльності», «Важливість рухової активності», «Психоемоційні аспекти навчання», «Освіта про запобігання вживання наркотичних речовин» [9]. Приклад Англії щодо включення в курикулум тем ОСО ОЗ наслідували інші частини Об'єднаного Королівства.

Наявність КВ у курикулумі дає можливість розвивати в учнів так звані загальні навички (generic skills), які фактично є кроспредметними, трансверсійними (transferable skills) компетентностями, тому що не формуються окремими навчальними предметами. Ці навички об'єднано у НК рамкою «Розвиток особистісних навичок, вміння вчитися та критично мислити (ПОНВВКМ)» (Personal, learning, and thinking skills (PLTS)) для сприяння особистісному розвитку кожного учня у процесі навчання та опанування всього курикулуму [4, с. 138; 10; 13]. Завдання розвитку в учнів ПОНВВКМ включено в усі навчальні програми НК і є невід'ємною умовою отримання диплома [8]. Отже, шість загальних навичок національного курикулуму охоплюють такі вміння:

- 1) ефективно спілкуватися;
- 2) самостійно навчатися та розв'язувати проблеми;
- 3) працювати в команді;
- 4) креативно мислити;
- 5) обмірковувати вивчене;
- 6) управляти собою.

Кожна з цих шести загальних навичок має детальний опис і характеристики [11; 13].

Завданням НК щодо ЗСЖ є сприяння учням у набутті впевненості, вмінь жити безпечним, здоровим, повноцінним життям [9]. «Здоровий спосіб життя» КВ сприяє формуванню в учнів таких навичок ЗСЖ, як:

- відчуття власної цінності та власної ідентифікації;
- добре ставлення до інших і налагодження позитивних стосунків;
- самосвідомість і вміння володіти своїми емоціями;
- розвивати в собі цінності і переконання, а також засвоїти принципи, що допомагають відрізнити добро від зла;
- самостійність, ініціативність, самоорганізація;
- вміння робити правильний вибір на користь ЗСЖ;
- бути фізично розвиненими (фізична компетентність та впевненість);
- вміння контролювати ризик і бути в безпеці;
- прагнути розкриття власних талантів та мати амбіції;
- вміння використовувати можливості [10].

Нами було укладено таблицю 1, де продемонстровано, як загальні навички НК корелюються з ЗСЖ.

Таблиця 1

**Зорієнтованість національного курикулуму
здорового способу життя формування учнів**

Загальні навички	Компетентності ЗСЖ
Уміти управляти собою	<ul style="list-style-type: none">– відчувати власну цінність та власну ідентифікацію;– самосвідомість; уміти володіти емоціями; бути самостійним, ініціативним, самоорганізованим;– уміти робити правильний вибір на користь ЗСЖ; бути фізично розвиненим (фізично компетентними та впевненими);– уміти контролювати ризик і бути в безпеці;– прагнути розкриття власних талантів та мати амбіції
Уміти обмірковувати вивчене	<ul style="list-style-type: none">– добре ставитися до інших і будувати позитивні стосунки
Уміти самостійно вчитися	<ul style="list-style-type: none">– мати цінності і переконання, а також принципи, що допомагають відрізнити добро від зла
Уміти креативно мислити	<ul style="list-style-type: none">– бути відкритими до нового і вчитися використовувати можливості

Як видно з таблиці, хоча всі навички є важливими, та інколи неможливо чітко розрізнити, де починаються і закінчуються характеристики конкретної навички. Очевидним є факт, що уміння управляти собою має найбільше характеристик. Це говорить про те, що учні мають усвідомити, що ЗСЖ – це, передусім, власні знання, власний свідомий вибір та відповідальність, які є запорукою подальшому всебічному розвитку.

Відділ шкільної інспекції Англії та Уельсу (Ofsted), який займається перевіркою дотримання стандартів освіти у школі, при загальному оцінюванні роботи школи та відповідності шкільного курикулуму положенню 2.1 рамки НК про «забезпечення учнів всебічним збалансованим курикулумом, що сприяє їхній добрій поведінці, безпеці та духовному, моральному, соціальному та культурному розвитку», констатує, що існує тісний взаємозв'язок між загальною оцінкою роботи школи та оцінкою проведення уроків з ОСО ОЗ ЕЗ. Співробітники здійснюють обов'язкові відвідування уроків з ОСО ОЗ ЕЗ у ході перевірки відділу загальної успішності школи та вимагають від шкіл такий же рівень викладання і навчання з ОСО ОЗ ЕЗ, як і з інших предметів [9]. Отже, цілісність курикулуму в цьому випадку не лише проголошується, а і забезпечується за рахунок однакової уваги до перевірки всіх складників курикулуму.

Підкреслимо, що ідея цілісного компетентісно зорієнтованого курикулуму, як цілісного підходу до процесу і змісту навчання, не є новою для України. Так, західний учений Алан Кокеріл (Alan Cockerill) вважає практику В. Сухомлинського цілісним підходом до освіти і звертає увагу західних

дослідників на ідеї В. Сухомлинського щодо здоров'я і добробуту учня як запоруки всього особистісного розвитку. Цінною для запозичення на Заході вважається практика проведення обов'язкових щорічних шкільних медичних обстежень з наданням порад батькам щодо поживного харчування, фізичних вправ та розпорядку дня школяра. Понад сорок років тому В. Сухомлинський вбачав важливість створення здорового середовища для школярів (що включає упорядкування на території школи зовнішнього простору для навчання та різних видів діяльності на свіжому повітрі). Велика увага приділялася правильній поставі дітей. Зміст освіти було структуровано за таким принципом, щоб найбільш інтелектуально складні предмети йшли першими, коли в учнів було більше сил. До озеленення прилеглих до шкіл територій рослинами, що не викликають в дітей алергічних реакцій (важлива для Заходу тема), були залучені самі учні [7].

Наведений вище приклад не вичерпує доробок В. Сухомлинського щодо розвитку ідеї цілісного підходу до навчання, він демонструє, що тільки цілісний підхід уможливує розвиток компетентностей, зокрема здоров'я-збережувальних компетентностей.

Здоров'язбережувальна компетентність трактується українськими вченими як «характеристика учня, спрямована на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення» [1]. Державний стандарт базової і повної середньої освіти (2011 р.) визначив здоров'язбережувальну компетентність ключовою і характеризує її як здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей.

Колектив авторів у складі таких українських дослідників, як Т. Бойченко, С. Фіцайло та інші запропонували для обговорення громадськості Проект «Основи здоров'я. 5–9 клас» для впровадження у 2013 р. Важливим кроком, зробленим авторами документа, є визначення конкретних результатів навчання щодо життєвих (психосоціальних) навичок учнів, зокрема, уміння приймати рішення, розв'язувати проблеми, творчо та критично мислити, спілкуватися, протистояти негативному психологічному впливові, долати стрес, а також співчувати. Зміст тем розгорнуто відповідно до Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти. До кожного розділу програми визначені обов'язкові результати навчання, спрямовані на оволодіння учнями здоров'язбережувальною та іншими компетентностями [2; 3].

Зміст навчального матеріалу у програмі складається з двох компонентів: поняттєвого і діяльнісного, які містять обов'язкові вправи для відпрацювання ключових умінь і навичок. Деякі розділи є наскрізними для всієї основної школи (як кроскурукулярний вимір у НК), у кожному класі зміст, обсяг і послідовність пропонованої учням інформації, організація її засвоєння змінюються відповідно до збільшуваних пізнавальних потреб і психологічних особливостей учнів [2].

Приклад Великої Британії засвідчує, що зміст освіти за умов компетентнісної спрямованості орієнтований на формування в учнів навичок, необхідних для життя. Ефективним інструментом розвитку компетентностей є

наявність кроскурукулярного виміру, який дає можливість розвивати загальні навички (а в українському трактуванні ключові компетентності) під час навчального процесу. В Україні вже розроблена законодавча база, існує теоретичне та історичне підґрунтя для подальшого розвитку компетентнісного підходу. Необхідним є застосування ефективних напрацювань зарубіжних колег, зокрема КВ, який застосовується досить ефективно у Великій Британії і демонструє, що компетентнісно зорієнтований курикулум виховує не споживача, а свідому, відповідальну особистість.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування : колективна монографія / Бібік Н. М. ; за заг. ред. Овчарук О. В. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 47–52. – (Бібліотека освітньої політики).
2. Бойченко Т. Основи здоров'я 5–9 класи загальноосвітніх навчальних закладів (Проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/pr-viddil/4216>. – Назва з титул. екрану.
3. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» від 23.11.2011. № 1392. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>. – Назва з титул. екрану.
4. Локишина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ–ХХІ ст.) : монографія / О. І. Локишина. – К. : Богданова А. М., 2009. – 404 с.
5. Локишина О. Старша школа в країнах Європи: тенденції розвитку змісту та організації навчання / Олена Локишина / Старша школа зарубіжжя: організація та зміст освіти / за ред. О. І. Локишиної. – К. : СПД Богданова А. М., 2006. – С. 216–217.
6. Міністерство освіти і науки України. Методичні рекомендації щодо вивчення навчальної дисципліни «Основи здоров'я» у 5-х класах у 2005–2006 навчальному році. – К., 2005. – 144 с.
7. Cockerill A. Each one must shine. The educational legacy of V. A. Sykhomlinsky / Alan Cockerill. – Sydney : EJR Language Service PTY. LTD, 2009. – 230 p.
8. DfE (Department for Education). The Diploma [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.education.gov.uk/schools/teachingandlearning/qualifications/diploma>. – Назва з титул. екрану.
9. Personal Social Health Education and Economics (PSHE) Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pshe-association.org.uk>. – Назва з титул. екрану.
10. (QCA) Qualifications and Curriculum Authority. Cross-curriculum Dimensions: A Planning guide for schools. QCA. National Curriculum. – London : QCA, 2009. – 25 p.
11. (QCA) Qualifications and Curriculum Authority. Framework of personal learning and thinking skills. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110223175304/http://curriculum.qcda.gov.uk/uploads/PLTS_framework_tcm8-1811. – Назва з титул. екрану.
12. (QCA) Qualifications and Curriculum Authority. PSHE: Personal wellbeing. Programme of study (non-statutory) for key stage 3. An Extract from National Curriculum 2007. – London : QCA, 2007. – 10 p.
13. (QCA) Qualifications and Curriculum Authority. Secondary curriculum. Key stage 3 & key stage 4. Skills [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://curriculum.qcda.gov.uk/key-stages-3-and-4/skills/personal-learning-and-thinking-skills/index.aspx>. – Назва з титул. екрану.